

BIULETYN

Nr 55 (1167), 7 maja 2014 © PISM

Redakcja: Marcin Zaborowski (redaktor naczelny) • Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji)
Jarosław Ćwiek-Karpowicz • Aleksandra Gawlikowska-Fyk • Artur Gradziuk • Piotr Kościński
Łukasz Kulesa • Roderick Parkes • Patrycja Sasnal • Marcin Terlikowski

Poprawa efektywności energetycznej – wyzwanie dla ukraińskiej gospodarki

Damian Wnukowski

Utrzymanie integralności terytorialnej i zapewnienie stabilności finansowej stały się priorytetem władz Ukrainy. Jednak na dłuższą metę głównym zadaniem w procesie modernizacji kraju jest poprawa efektywności energetycznej gospodarki. Zmniejszy to zależność Ukrainy od dostaw rosyjskiego gazu, zwiększy jej konkurencyjność, polepszy sytuację budżetową, wpłynie na zrównoważony rozwój kraju i skuteczniejszą ochronę środowiska. W tych działaniach Ukrainę powinna wspierać Unia Europejska, gdyż przyczynią się one do wzmocnienia także jej bezpieczeństwa energetycznego.

Zależność Ukrainy od dostaw gazu (mającego 37% udziału w bilansie energetycznym kraju) z Rosji stanowi poważny problem, szczególnie w okresie trwającego kryzysu między oboma państwami. Duża energochłonność w połączeniu z wysokimi – z przyczyn politycznych – cenami rosyjskiego surowca i możliwymi przerwami dostaw to znaczne obciążenie dla ukraińskiej gospodarki. Poprawa efektywności energetycznej może być sposobem na zmniejszenie zewnętrznego zaopatrzenia i unowocześnienie gospodarki Ukrainy. UE i USA podkreślają potrzebę ograniczenia popytu na energię, zaś reforma sektora energetycznego, zwłaszcza systemu subsydiów, znalazła się wśród rekomendacji MFW dla rządu ukraińskiego.

Oszczędność energii. Ukraina należy do najbardziej energochłonnych gospodarek świata. Według Międzynarodowej Agencji Energii (MAE) w 2011 r. wskaźnik intensywności energetycznej dla Ukrainy wyniósł 1,33 toe (tona ekwiwalentu ropy naftowej) / 1000 dol. PKB – dziewięć razy więcej niż średnia państw OECD (0,14 toe / 1000 dol. PKB) oraz pięć razy więcej niż w przypadku Polski (0,25 toe / 1000 dol. PKB). Oznacza to, że do wytworzenia takiej samej wartości dóbr zużywano o wiele więcej energii niż w krajach rozwiniętych. Po stronie popytowej jest zatem ogromny potencjał, którego wykorzystanie może przełożyć się na poprawę bezpieczeństwa energetycznego Ukrainy i pobudzenie wzrostu gospodarczego. Według MAE możliwe jest ograniczenie zużycia energii w gospodarce o 20–30% dzięki modernizacji sektora elektrociepłowniczego i przemysłu oraz optymalizacji zużycia energii przez gospodarstwa domowe.

Sektor elektrociepłowniczy. Sektor ten należy określić jako bardzo nieefektywny. W 2011 r. elektrownie i elektrociepłownie na Ukrainie zużyły 63,8 Mtoe (milion ton ekwiwalentu ropy naftowej), wyprodukowały zaś jedynie 16,8 Mtoe energii elektrycznej oraz 14,5 Mtoe energii termicznej. Tym samym straty wyniosły 32,5 Mtoe, czyli ponad 50%. Sektor wymaga kompleksowej reformy w celu ograniczenia strat i kosztów wytwarzania energii, zwłaszcza z węgla.

Największe wyzwanie w tym obszarze stanowi modernizacja infrastruktury. Znaczna część kotłów działa bez renowacji od 25–30 lat. Ich parametry techniczne są niższe niż nowszych modeli, co negatywnie wpływa na ich wydajność. Ponadto aż 80% ciepłowni jest w złym stanie technicznym – zużywają na własne potrzeby o 35% więcej energii niż w krajach OECD, co podwyższa koszty ich funkcjonowania. Co więcej, 60% zasobów firm dystrybuujących energię jest przestarzałych, przez co straty podczas przesyłu są dwukrotnie wyższe niż w OECD. Większe zużycie energii może oznaczać większe obciążenie sieci, a tym samym zagrażać bezpieczeństwu dostaw.

Sektor elektrociepłowniczy odczuwa również skutki zaniżania stawek za dostawy energii, głównie dla odbiorców prywatnych. Generuje to straty finansowe i zniechęca konsumentów do efektywnego użycia energii. Redukcja subsydiów, których koszt w 2012 r. wyniósł ponad 10 mld dol., może wpłynąć na poprawę stanu

finansów publicznych, zwiększenie możliwości inwestycyjnych firm energetycznych i realizację projektów polepszających efektywność energetyczną. W związku z tym wdrażana na Ukrainie reforma taryf za dostawy energii jest istotnym elementem uzdrowienia sektora. Cały proces może okazać się jednak bardzo kosztowny – szacuje się, że tylko w sektorze elektrociepłowniczym wymagane inwestycje pochłoną nawet 720 mld hrywien (ok. 45 mld euro) do roku 2030.

Przemysł. W 2012 r. ukraiński przemysł zużył 24,8 Mtoe (34% całej konsumpcji) i był największym konsumentem energii w kraju. Duży udział miały w tym energochłonne branże, takie jak przemysł stalowy, chemiczny czy górnictwo. Wiele z nich, m.in. branża chemiczna, jest silnie uzależnionych od zagranicznych dostaw nośników energii, zwłaszcza gazu z Rosji. Wysoka energochłonność pociąga za sobą osłabienie konkurencyjności firm ukraińskich na rynkach światowych, gdyż do wytworzenia tej samej ilości produktu muszą zużywać trzy razy więcej energii niż firmy z UE. Wpływa to negatywnie na kondycję finansową przedsiębiorstw i ogranicza zakładanie nowych firm, a tym samym powstawanie nowych miejsc pracy.

Powodem tego są zarówno stosunkowo wysokie koszty energii dla przemysłu, jak i nieefektywne procesy produkcyjne oraz brak systemów zarządzania zużyciem energii czy regularnych audytów energetycznych, co szczególnie odnosi się do sektora MŚP. Choć istnieją pewne ulgi podatkowe dla lokalnych firm, finansowe zachęty do wdrażania rozwiązań sprzyjających efektywności energetycznej są uważane za niewystarczające. Dlatego też z punktu widzenia wielu przedsiębiorstw koszty implementacji takich rozwiązań często przewyższają korzyści widoczne w dłuższym okresie. Warto także pamiętać, że uzależnienie od rosyjskich dostawach gazu wiąże się z ryzykiem częstych zmian cen, co naraża ukraiński biznes na wyższe koszty działalności i utrudnia długofalowe planowanie.

Gospodarstwa domowe. Ta grupa odbiorców zużyła w 2012 r. 23.4 Mtoe (32% udziału w krajowym zużyciu), co czyniło ją drugim największym konsumentem na Ukrainie. Jednocześnie MAE wskazuje segment odbiorców indywidualnych jako jeden z obszarów, w których można zaoszczędzić najwięcej energii.

Obecnie 60% energii zużywanej przez gospodarstwa domowe przypada na spalanie gazu. Dostawy tego surowca, jak również ciepła dla klientów indywidualnych, były dotychczas objęte systemem subsydiów (m.in. płacono jedynie 20% kosztów importowanego gazu). Finansowe wsparcie państwa oraz brak liczników zużycia energii w wielu domach przyczyniają się do nieefektywnego gospodarowania energią. Generują też dodatkowe koszty dla firm energetycznych, tym samym hamując potrzebne inwestycje.

Właściciele gospodarstw domowych i budynków nie mają na ogół świadomości korzyści płynących z racjonalnego używania energii. Brakuje też niezbędnego *know-how*, wsparcia technicznego oraz wykwalifikowanych specjalistów w zakresie efektywności energetycznej. Wyzwaniem pozostaje wdrażanie istniejących regulacji, m.in. kodeksu budowlanego z 2007 r. ustalającego standardy energetyczne dla nowopowstałych budynków, a także modernizacja ok. 80% już istniejących domów pod kątem efektywności energetycznej.

Reformy finansowe i regulacyjne. Jeżeli Ukraina chce zmniejszyć zależność od dostaw gazu z Rosji i koszty zużycia energii, musi pilnie poprawić swoją efektywność energetyczną. Powinien to być główny cel kompleksowej strategii modernizacji ukraińskiej gospodarki. Mimo zgody co do koniecznych reform, powstają pytania o możliwość, tempo i kolejność ich przeprowadzenia, jak również o źródła ich finansowania.

Dlatego ważne jest zachęcenie prywatnych podmiotów do partycypowania (na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego) w kosztach modernizacji, m.in. infrastruktury elektrociepłowniczej. Cel ten można osiągnąć poprzez stworzenie sprzyjającego klimatu biznesowego i konkurencyjnego rynku energii z przejrzystymi przepisami wzorowanymi na rozwiązaniach unijnych. Istotne jest również wdrożenie zapisów traktatu o Wspólnocie Energetycznej (do której Ukraina należy od 2011 r.) i planowanej umowy o wolnym handlu z UE. Należy jednocześnie podkreślać wymierne korzyści dla inwestorów płynące z szybkiego wejścia na rynek ukraiński i zdobycia na nim silnej pozycji.

System opłat za energię powinien być reformowany stopniowo, z jednoczesnym wsparciem dla grup najbardziej zagrożonych jej skutkami. Należy również zapewnić atrakcyjniejsze zachęty finansowe i fiskalne do modernizacji energetycznej budynków czy wprowadzania nowoczesnych rozwiązań w firmach i gospodarstwach domowych, w tym instalacji liczników zużycia energii. Działania te powinny być połączone z lepszym dostępem do rynków kapitałowych, np. poprzez pożyczki bankowe z gwarancjami państwa. Trzeba także usprawnić implementację istniejących przepisów dotyczących m.in. budownictwa.

Zmiany instytucjonalne i wsparcie UE. Aby poprawić efektywność gospodarki, konieczna jest współpraca władz centralnych i lokalnych w zbieraniu danych oraz kształtowaniu polityki energetycznej. Działania te powinny być koordynowane przez jedną instytucję, gdyż obecnie kompetencje w tym zakresie są rozproszone między kilka ministerstw i agencji. Konieczny będzie ścisły nadzór nad tą instytucją w celu ograniczenia korupcji i niegospodarności, w czym może Ukrainę wesprzeć np. UE. Dodatkowo należy zwiększać świadomość społeczną w zakresie efektywnego gospodarowania energią, w czym pomocne mogą być kampanie informacyjne.

Unia Europejska oraz inne organizacje międzynarodowe (w tym MFW, Bank Światowy czy Europejski Bank Inwestycyjny) powinny rozszerzyć zakres projektów dotyczących efektywności energetycznej na Ukrainie oraz udzielić im wsparcia finansowego, np. poprzez zwiększony Instrument Inwestycyjny na rzecz Sąsiedztwa w ramach Partnerstwa Wschodniego. Członkowie UE, zwłaszcza Polska i inne państwa Europy Środkowej, powinni dzielić się z Ukrainą doświadczeniem w zakresie transformacji energochłonnej gospodarki i zapewniać niezbędne wsparcie techniczne.